

อิทธิพลของ “ศาสนา” ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ “อารยธรรมโลก”

The Influence of Religion in the Historiography of “World Civilization”

พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร และ ปนัดดา พาณิชยพันธุ์

Phanthip Petchvichit and Panadda Panitchayapan

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

E-mail: p.petchvichit@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7064-1880>

Corresponding author E-mail: panadda_panich@hotmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0359-8330>

Received 29/05/2022

Revised 09/06/2022

Accepted 09/06/2022

บทคัดย่อ

โลกภายหลังสถาปนากระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์เป็นหลักในการแสวงหาความรู้ศาสนาก็ถูกมองว่าเป็นคู่ตรงข้ามกับวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม บทความนี้มุ่งชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาเรื่องการเสื่อมมนต์ขลังของศาสนา ในงานประวัติศาสตร์นิพนธ์อารยธรรมโลก หรือ ประวัติศาสตร์โลก โดยผู้เขียนมีความเห็นแย้งกับเหล่านักวิชาการฆราวาสนิยมที่เชื่อว่าศาสนาได้ถูกแยกออกจากการเมือง และถูกจำกัดบทบาทให้อยู่ในพื้นที่สาธารณะ กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่บรรดาชาติตะวันตกเริ่มสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับโลก ผ่านการศึกษาที่เรียกว่า “อารยธรรมโลก” และ “ประวัติศาสตร์โลก” ที่ดูราวกับว่าเป็นความรู้ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ทว่าการศึกษา “อารยธรรมโลก” นี้กลับเป็นหนึ่งในหลักฐานสำคัญที่ทำให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาที่ยังคงไม่หมดไปจากการเมืองระหว่างประเทศในยุคหลังสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการของกระบวนการสร้างมโนทัศน์เรื่อง “อารยธรรมโลก” ที่ทำให้ประวัติศาสตร์ยุคโบราณตอนปลายระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 3-6 ต่อเนื่องไปจนถึงประวัติศาสตร์ชาวมุสลิมซึ่งครั้งหนึ่งเคยยิ่งใหญ่และเป็นศูนย์กลางความเจริญในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 7-15 กลายเป็นชายขอบของประวัติศาสตร์ในช่วงยุคกลางของยุโรป ผู้เขียนใช้การวิเคราะห์เอกสารทางวิชาการในแนวทางประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นหลักในการศึกษา โดยอาศัยแนวคิดหลังฆราวาสนิยมในการวิเคราะห์ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างมโนทัศน์อารยธรรมโลก หรือ ประวัติศาสตร์โลกได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนาโดยตลอด แม้ในเวลาที่นักวิชาการต่างเห็นพร้อมกันว่าอยู่ในจุดสูงสุดของฆราวาสนิยม

คำสำคัญ: ยุคโบราณตอนปลาย; ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ; มุสลิม; ประวัติศาสตร์โลก; อารยธรรม

Abstract

The world since the scientific paradigm has been established as the dominant method to reach the knowledge, whereas religions were percept in opposition to science. However, this article dedicates to illustrating the problem of disenchantment in the historiography of World Civilization or World History. In the paper, I argue against the secularists who believe religions have been separated from the states and discouraged from the public sphere. This process began in the 19th century at the same time when the Western had constructed knowledge of the world through the study of World Civilization or World History that seemed substantial and natural. However, the World Civilization study is crucial to demonstrate the religious influence that has never declined from world politics since the Treaty of Westphalia in 1688, which secularists believed. As can be seen from the evolution of the World Civilization concept that marginalized the Late Antiquity history (the 3rd - 6th century) and the history of Muslims (the 7th - 15th century), both cases have been considered the periphery of the European Middle Ages. In this article, I analyze through the historiographical approach and post-secularism ideology to expose the consistent impact of religions on the World Civilization concept's construction, even at that most significant time of secularism.

Keywords: Late antiquity; International Relationship; Muslim; World History; Civilization

บทนำ

หลักการและเหตุผล (Rationale) ท่ามกลางสภาวะกับดักภาวะคู่ตรงข้าม (Dichotomy) ระหว่างวิทยาศาสตร์ กับ ศาสนา ที่ไม่อาจประสานกันได้ โดยวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของเหตุผล ส่วนศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อและศรัทธา (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2564) สภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่วิทยาศาสตร์ขึ้นสู่จุดสูงสุดจนสามารถอธิบายธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ได้ตั้งแต่วัตถุหรือสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่มีค่าอุปสรรค 10^{-9} จนถึงองค์ความรู้ด้านอวกาศที่มีขนาดเป็นอนันต์ ซึ่งสามารถทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้นอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์จะเห็นกระบวนการสร้างทวิภาวะระหว่างวิทยาศาสตร์กับความเชื่อทางศาสนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามแยกศาสนาออกจากรัฐ (nation-state) ประกอบกับความก้าวหน้าในองค์ความรู้เรื่องการวิวัฒนาการ (Evolutionism) ทำให้ความเชื่อทางศาสนากลายเป็นสิ่งล้าหลังและถูกตีป่าวว่างมลาย ทั้งยังถูกทำให้เชื่อว่าศาสนาได้สิ้นมนต์ขลัง (Disenchantment) จากโลกสมัยใหม่ จะคงเหลือไว้ก็แต่บทบาทเฉพาะพื้นที่ส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ดังกล่าวกลับสวนทางกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในทุกพื้นที่ทั่วโลก รวมถึงโลกตะวันตกอย่างยุโรปและสหรัฐอเมริกา (ในหมู่คนทั่วไปที่ไม่ใช่นักวิชาการ)

.....

มโนทัศน์ฆราวาสนิยม (Secularism) ที่ก่อรูปขึ้นในสำนักของชาวตะวันตก (บางกลุ่ม) ไม่สามารถเป็นภาพแทนความเชื่อและความศรัทธาของมนุษย์ทั่วทุกมุมโลก แม้กระทั่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นกรณีนักฟุตบอลมุสลิมที่มิลิเวอร์พูล หรือ ยอดนักเตะแดนละตินที่นับถือศาสนาคริสต์ต่างก็แสดงสัญลักษณ์ความศรัทธาหลังทำประตูได้ ต่อพระเจ้าองค์เดียวกัน (แต่ต่างศาสนา) อันเป็นภาพที่คุ้นตาของแฟนบอลหลายล้านคนทั่วโลกไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเชื่อหรือไม่เชื่อในพระเจ้าก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นในวงการฟุตบอลกลับเป็นเรื่องการเหยียดสีผิว (racism) มากกว่าการเบียดเบียนศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นจากงานวิจัยเรื่อง Can Exposure to Celebrities Reduce Prejudice? เกี่ยวกับกรณีแฟนบอลที่มิลิเวอร์พูลที่มีผู้เล่นคนสำคัญเป็นมุสลิม ส่งผลทำให้อาการเกลียดและกลัวอิสลาม (Islamophobia) ของชาวเมืองลิเวอร์พูลลดลง (Alrababa'h, 2019) ปรากฏการณ์ที่กล่าวมานี้เป็นภาพสะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (multiculturalism) ในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในหมู่คนทั่วไป¹ ซึ่งต่างจากในแวดวงวิชาการที่ประเด็นข้อถกเถียงเรื่อง ฆราวาสนิยมกับหลังฆราวาสนิยม (post-secularism) ยังคงดำเนินไปอย่างเข้มข้น

ผู้เขียนมีความสนใจประเด็นข้อถกเถียงดังกล่าวมาระยะเวลาหนึ่ง และจากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้มีความโน้มเอียงที่จะไม่เห็นด้วยกับกระบวนทัศน์แบบฆราวาสนิยม ดังนั้นในบทความนี้ผู้เขียนจึงมุ่งนำเสนอหลักฐานเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการโต้แย้งกับมุมมองแบบฆราวาสนิยม โดยตั้งใจเลือกแสดงให้เห็นความย้อนแย้งระหว่าง “ศาสตร์” (แม้ว่าจะเป็นสิ่งคมศาสตร์) ที่ปรากฏอิทธิพลของอคติทางศาสนา และพยายามจะสร้างความ “งมงามาย” ให้กับศาสนา ผ่านการจัดลำดับช่วงชั้นทางความเชื่อโดยมีวิทยาศาสตร์อยู่บนยอดสูงสุดของวิวัฒนาการ และอาศัยมโนทัศน์ศาสนาสากล [Universal Religion (s)] ในการจัดลำดับวิวัฒนาการทางความเชื่อที่มักอ้างอิงจากงาน The Golden Bough: A Study in Magic and Religion ของเซอร์ เจมส์ จอร์จ เฟรเซอร์ (Sir James George Frazer) ซึ่งมโนทัศน์ดังกล่าวนี้กลับปรากฏความลึกลับที่สะท้อนในการศึกษาศาสนาสากลและประวัติศาสตร์สากลดังที่ได้กล่าวถึงในส่วนอิทธิพลของศาสนาในกระบวนการสร้างประวัติศาสตร์ “อารยธรรมโลก”

บทความนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) กระบวนการทำให้เป็นฆราวาสกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทำให้เป็นฆราวาส (secularization) กับการถือกำเนิดขึ้นของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีรัฐชาติเป็นตัวแสดงหลัก ตามที่นักวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนักประวัติศาสตร์ยึดถือ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับโลกในยุคโลกาภิวัตน์ 2) อิทธิพลจากการสร้างศาสนาสากลต่อกระบวนการสร้างมโนทัศน์

---

¹ สาเหตุที่เลือกหยิบยกตัวอย่างดังกล่าวนี้ เนื่องจากกีฬาฟุตบอลเข้าถึงผู้คนทั่วโลก ทั้งผู้ที่ติดตามอย่างใกล้ชิดและคนทั่วไปที่ไม่ได้นิยมชมชอบทว่าก็รู้จักกีฬาชนิดนี้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งฟุตบอลพรีเมียร์ลีกอังกฤษ ที่เชื่อว่าผู้คนหลายชาติรู้จักชื่อนามของนักฟุตบอลแต่ละทีมในพรีเมียร์ลีกดีกว่านักฟุตบอลทีมชาติของตนเอง จึงน่าจะเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของคนจำนวนมากได้

“ประวัติศาสตร์โลก” ในส่วนนี้ผู้เขียนมุ่งชี้ให้เห็นความลักลั่นของบรรดานักประวัติศาสตร์ที่พยายามจะสร้างประวัติศาสตร์โลกแต่ยังไม่หลุดพ้นจากกรอบของความแตกต่างทางศาสนา 3) **ความเป็นชายขอบของประวัติศาสตร์มุสลิมในการศึกษาประวัติศาสตร์โลก** ในส่วนนี้ผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ทั้งในแง่พื้นที่และเวลาที่ถูกละเลยในสาระสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์หรืออารยธรรมโลก ทั้งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในช่วงที่ประวัติศาสตร์ยุโรปไร้ซึ่งพลวัต ทว่าด้วยภูมิศาสตร์ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาอิสลามทำให้ถูกละเลยไป และ 4) **บทสรุป: วิเคราะห์การเมืองเรื่องศาสนาในงานเขียนประวัติศาสตร์โลกผ่านมุมมองหลังฆราวาสนิยม** ในส่วนสุดท้ายนี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์ที่โดยอาศัยแนวทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ประกอบกับมโนทัศน์แบบหลังฆราวาสนิยม (post-secularism) เพื่อชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลกโดยชาวตะวันตกนั้นเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งในการโต้แย้งกับแนวคิดแบบฆราวาสนิยม เนื่องจากปะปนไปด้วยอคติทางศาสนาของบรรดานักวิชาการ

กระบวนการทำให้เป็นฆราวาสกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ข้อถกเถียงเรื่องศาสนากับการเมืองกำลังเป็นประเด็นปัญหาในหลายดินแดนทั่วโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา แต่หากพิจารณาย้อนกลับไปในอดีตก่อน ค.ศ. 1648 ศาสนาไม่เคยแยกเป็นอิสระจากการเมือง มินาชาศาสนายังเป็นเครื่องมือทางการเมือง จนทำให้เกิดความขัดแย้งลุกลามเป็นสงครามทั่วยุโรป ยังไม่นับรวมความขัดแย้งทางศาสนาที่ก่อให้เกิดปัญหาระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองที่นับถือต่างศาสนาและส่งผลให้เกิดความวุ่นวายจนถึงขั้นมีการเบียดเบียนศาสนาโดยอำนาจรัฐ ในทางกลับกันมวลชนส่วนใหญ่ก็สามารถทำการล้มล้างและเปลี่ยนองค์กษัตริย์ได้ในกรณีของอังกฤษที่มีการต่อต้านกษัตริย์ที่ไม่ได้นับถือนิกายอังกฤษ (Church of England) เช่น กษัตริย์ชาร์ลส์ที่ 1 เป็นต้น

หลังสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียที่บรรดานักวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศถือเป็นหมุดหมายสำคัญของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันมีรัฐชาติ (nation-state) เป็นตัวแสดงหลัก ทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้นักวิชาในสาขานี้ละเลยประเด็นเรื่องศาสนาในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งในปัจจุบันและย้อนกลับไปในอดีต ดังจะเห็นได้จากการที่ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ความสำคัญต่อประเด็นเรื่องศาสนาจำกัดเฉพาะสงครามครูเสดในกรณีของความสัมพันธ์ในโลกตะวันตก และกรณีของรัฐเคาะลีฟะฮ์ (the Islamic caliphate) เพียงเท่านั้น ที่ชัดเจนยิ่งไปกว่านั้นคือ งานของฟรานซิส ฟูกูยามา (Francis Fukuyama) เรื่อง *The End of History* ที่เชื่อว่าโลกหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตจะมีความขัดแย้งลดลง แต่ละประเทศจะพัฒนาไปในแนวทางทุนนิยมเสรี สะท้อนให้เห็นแนวคิดฆราวาสนิยม การลดระดับความสำคัญของศาสนาในการเมืองระหว่างประเทศเช่นนี้ ได้รับการทบทวนใหม่ภายหลังเหตุการณ์ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 (Schwarz & Lynch, 2016) (May, Wilson, Baumgart-Ochse, & Sheikh, 2014) และทำให้งาน *The Clash of Civilization* ของซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) กลับมาได้รับความสนใจ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความขัดแย้งทางวัฒนธรรมรวมไปถึงความเชื่อ อย่างไรก็ตาม วงวิชาการ

รัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตระหนักถึงอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อความสัมพันธ์ในระดับระหว่างรัฐล่าช้ามากเมื่อเทียบกับความพยายามของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา นอกจากนี้ ความสำคัญของศาสนาในพื้นที่สาธารณะยังสะท้อนผ่านการปรับนโยบายของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช (George W. Bush) ที่เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา (faith-based organizations or FBOs) โดยการก่อตั้ง The White House Office of Faith-Based and Community Initiatives (OFBCI) ใน ค.ศ. 2001 หากพิจารณาโดยอาศัยกรอบคิดแบบหลังฆราวาสนิยม อาจกล่าวได้ว่าแท้จริงแล้วศาสนาและประเด็นเรื่องความขัดแย้งทางศาสนาเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่ถูกกลบด้วยกระแสชาตินิยมและความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองจนกระทั่งถึงคริสต์ทศวรรษ 1990 ที่สหภาพโซเวียตล่มสลาย และถูกทำให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้นในสงครามต่อต้านการก่อการร้ายที่เริ่มต้นขึ้นในศตวรรษใหม่นี้

การถือกำเนิดของมโนทัศน์ในการแยกรัฐออกจากศาสนาหรือฆราวาสนิยมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น อาจพิจารณาได้จากบริบททางประวัติศาสตร์ต่อไปนี้

ประการแรก ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนา แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างศาสนาจะปรากฏขึ้นมาตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์ แต่ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาภายหลังการปฏิรูปศาสนาของมาร์ติน ลูเธอร์ ใน ค.ศ. 1514 ทำให้เกิดวิกฤตความหลากหลายทางศาสนา ซึ่งนำไปสู่สงครามนองเลือดของบรรดารัฐในยุโรป ในสงครามสามสิบปีที่ยืดเยื้อที่สุดลงด้วยการลงนามในสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย (May, Wilson, Baumgart-Ochse, & Sheikh, 2014)

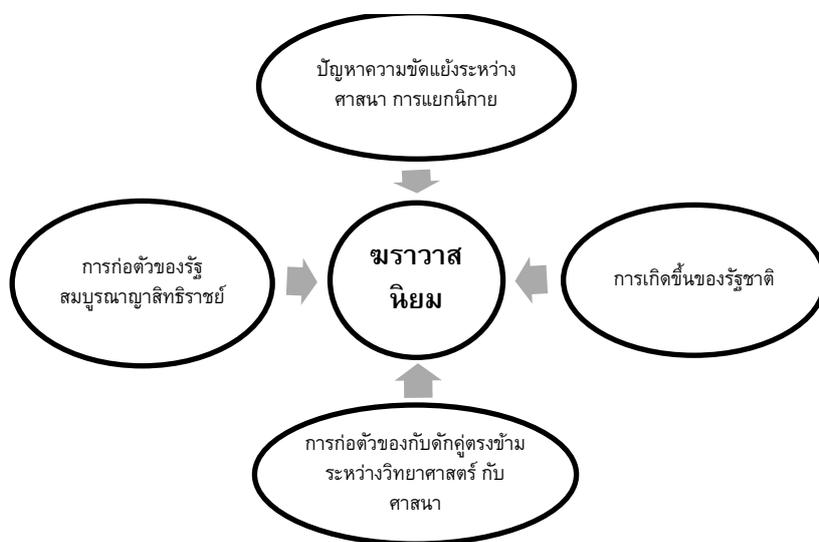
ประการต่อมา การก่อตัวของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภายหลังจากที่ยุโรปผ่านช่วงเวลาว่า 1,000 ปี ในระบบศักดินาสวามิภักดิ์ (Feudalism) การก่อตัวของความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบรรดาพ่อค้าที่จะนำไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ บรรดากษัตริย์ที่สามารถรวบรวมอำนาจจากขุนนางเพราะได้รับเงินสนับสนุนจากบรรดาพ่อค้าจึงสามารถจ้างกองทหารเป็นของตนเองได้ ทำให้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา กษัตริย์ในหลายดินแดนของยุโรปพยายามจะสกัดให้หลุดจากอำนาจของสันตะปาปาที่กรุงโรม เช่น กรณีของพระเจ้าเฮนรีที่ 8 ของอังกฤษ ที่ได้ประกาศจัดตั้งนิกายอังกฤษ ใน ค.ศ. 1534 (Stavrianos, 1990)

อีกประการหนึ่ง การก่อตัวของกับดักคู่ตรงข้าม ระหว่างวิทยาศาสตร์ กับ ศาสนา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิรูปศาสนา การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ และถูกเผยแพร่ไปโดยลัทธิล่าอาณานิคม ภาวะคู่ตรงข้ามดังกล่าวนี้เชื่อว่าเรื่องศาสนาสัมพันธ์กับความเชื่อ (faith) แต่วิทยาศาสตร์สัมพันธ์กับเหตุผล (rationality) ซึ่งทั้งสองไม่สามารถไปด้วยกันได้ เมื่อประกอบกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงวิวัฒนาการด้วยแล้วทำให้เกิดการจัดลำดับสังคมว่าสังคมที่มีเหตุและผล มีระบบบริหารราชการตามแนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) จะจัดเป็นสังคมที่อยู่ในลำดับขั้นวิวัฒนาการที่สูงกว่า นอกจากการแบ่งแยกดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการแบ่งระหว่างศาสนาที่แท้จริงกับศาสนาเทียม (อนันท์ กาญจนพันธุ์, 2564) สภาวะคู่ตรงข้ามดังกล่าวมานี้นำไปสู่ประเด็นถกเถียงในวงวิชาการเรื่อง ฆราวาส กับ ศาสนา โดยบรรดานักวิชาการที่ยึดมโนทัศน์แบบฆราวาสนิยม

อธิบายว่า บทบาทของศาสนาจะค่อย ๆ เลื่อมลง จนกลายเป็นเรื่องความเชื่อส่วนบุคคล (Crockett, 2018) ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วหากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาจะพบว่าทั้งศาสนา ไสยศาสตร์ (magic) และวิทยาศาสตร์ ไม่สามารถแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด ดังที่สเตนลีย์ เจ. ตัมเบียห์ (Tambiah, S. T. (1990) อธิบายว่า แม้ว่าการจัดจำแนกประเภทระหว่าง ศาสนา ไสยศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในแทบทุกสังคมสมัยใหม่ ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และศึกษาสังคมที่มีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาทั้งในแง่ภววิทยา (Ontology) และญาณวิทยา (epistemology) แล้วจะพบว่า มีความทับซ้อนกันไม่สามารถแยกขาดจากกันอย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นเช่นนี้มาโดยตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ (1990)

ประการสุดท้าย จากบริบททางประวัติศาสตร์ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น นำไปสู่สถานะที่บรรดา กษัตริย์ในยุโรปต้องการสร้างรัฐชาติขึ้นมา และต้องการให้พลเมืองให้ความสำคัญกับ “รัฐ” และ “ชาติ” ที่ถูกสร้างขึ้นมา ซึ่งมีสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นรูปธรรมอย่างเส้นเขตแดน (border) ที่ชัดเจน มากกว่าศาสนาที่มีลักษณะที่เป็นสากล (universal) ทำให้ในหลายรัฐชาติที่ถือกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา มีความขัดแย้งกันทางศาสนาหรือนิกาย จนทำให้เกิดเป็นสงคราม การปราบปรามศาสนา และการอพยพ (Guha, 2002) (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2562) (Schwarz and Lynch, 2016)

จากบริบททางประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดการสร้างเรื่องเล่าหลัก (meta-narrative) ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17-18 เป็นต้นมา ว่าเหตุผลเป็นเรื่องของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และศาสนาหรือความเชื่อเป็นเรื่องของความงมงาย ประกอบกับแนวคิดวิวัฒนาการของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ทำให้บรรดานักสังคมศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดดังกล่าว พยายามศึกษาสังคมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ รวมถึงประเด็นเรื่องความเชื่อทางศาสนา ได้มีการจัดลำดับความเชื่อทางศาสนาอิงกับทฤษฎีวิวัฒนาการ เช่นการศึกษาของเซอร์เจมส์ เฟรเซอร์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2564) นั่นทำให้เกิดวาทกรรมในการศึกษาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มองว่าศาสนาไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเมืองระหว่างประเทศอีกต่อไป ซึ่งลัทธิล่าอาณานิคมในช่วงตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ได้ใช้การสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ในวงวิชาการเป็นเครื่องมือสำคัญที่แสดงถึงความเหนือกว่าของโลกตะวันตกที่จัดว่ามีอารยธรรมสูงส่งกว่าดินแดนอื่น ๆ และสามารถใช้เป็นข้ออ้างในการเข้าปกครอง ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 ที่วงวิชาการถูกรวบงำจากโลกตะวันตก แม้ในช่วงเวลาที่แนวทางการเขียนประวัติศาสตร์ภายใต้เส้นเขตแดนรัฐชาติกำลังเฟื่องฟูในยุโรปนั้น ดินแดนอื่น ๆ ก็ได้รับอิทธิพลดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ของบรรดานักชาตินิยมผู้เรียกร้องเอกราช (Sachsenmaier, 2015) อาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง นั้นสะท้อนให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ก็เป็นเครื่องมือในการต่อรองเชิงอำนาจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยเช่นเดียวกัน ในแง่นี้นับว่างานประวัติศาสตร์นิพนธ์จัดเป็นการเมืองแบบหนึ่ง ดังนั้น การที่ศาสนามีอิทธิพลต่อการสร้างประวัติศาสตร์อารยธรรมโลกย่อมหมายความว่าศาสนายังคงมีบทบาททางการเมืองในทางอ้อม ในส่วนนี้สามารถสรุปได้ตามแผนภาพด้านล่าง

แผนภาพที่ 1 บริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อการเกิดแนวคิดขรรวาสนิยม

อิทธิพลจากการสร้างศาสนาสากลต่อกระบวนการสร้างมโนทัศน์ “อารยธรรมโลก”

การศึกษา “อารยธรรมโลก” หรือ “ประวัติศาสตร์โลก” ในประเทศไทยเริ่มมีการเขียนตำราเพื่อใช้ในการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาครั้งแรกใน ค.ศ. 1947 โดย หม่อมเจ้าทิฆายุ ทองใหญ่ ให้ชื่อหนังสือว่า “ประวัติศาสตร์สากล” ได้ถูกนำไปใช้ในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาก่อน จนกระทั่งถูกบรรจุในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่มีการใช้ชื่อเรียกปะปนกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์โลก ประวัติศาสตร์สากล อารยธรรมโลก อารยธรรมมนุษย์² เมื่อพิจารณาเนื้อหาจะพบว่าเป็นรายวิชาเดียวกัน (วัชร สันธูประมา, 2559) อย่างไรก็ตาม การศึกษา “อารยธรรมโลก” ในวงวิชาการตะวันตกมีความพยายามแยกแยะระหว่าง World History กับ Global History (แต่การพิจารณาความแตกต่างดังกล่าวอยู่นอกเหนือสาระของบทความนี้)

สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์โลกในวงวิชาการตะวันตกมีความเป็นมายาวนานกว่าของไทย ทั้งยังกลายเป็นต้นแบบให้กับนักวิชาการไทย ความสนใจของชาวตะวันตกที่มีต่อโลกย้อนกลับไปได้ไกลถึงงานศึกษาของนักประวัติศาสตร์กรีกนามว่าเฮโรโดตัส (Herodotus) มีอายุในช่วงระหว่าง 484-425 ปีก่อนคริสตกาล งานศึกษาประวัติศาสตร์สงครามกรีก—เปอร์เซีย (the Greco-Persian War) ของเขานับเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นความพยายามในการสืบค้นและทำความเข้าใจวัฒนธรรมที่ต่างออกไปด้วยใจเป็นกลาง อย่างไรก็ตาม งานของเฮโรโดตัสและนักประวัติศาสตร์ตะวันตกรุ่นหลัง เช่น ทัซซิดิดีส (Thucydides) ยังจำกัดอยู่เฉพาะในมิติของการเมืองเป็นหลัก ส่วนงานเขียนประวัติศาสตร์ที่จัดว่าเป็น “สากล” กลับเป็นงานของชาวจีนอย่างซือหม่า เซียน (Sima Qian) ที่งานของเขาครอบคลุมเรื่องราวทางดนตรีไปจนถึงการเมือง และ

² ในบทความนี้ คำว่า ประวัติศาสตร์โลก ประวัติศาสตร์สากล อารยธรรมโลก และอารยธรรมมนุษย์ ใช้ในความหมายเดียวกัน และแปลจากภาษาอังกฤษว่า World History และ World Civilization

ชาวมุสลิมอย่างอัลมัซสูดี (Ali ibn al-Husayn al-Masudi) และอิบน์ คีอลดูน (Ibn Khaldun) ที่ศึกษาประวัติศาสตร์โลกก่อนอิสลามและพยายามอธิบายความรุ่งเรืองและการล่มสลายของมหาอำนาจต่าง ๆ ในอดีตตามลำดับ กระนั้นก็ตาม งานเขียนประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับโมโนทัศน์ประวัติศาสตร์โลกในปัจจุบันเพิ่งเริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา (Sachsenmaier, 2015) (วัชระ สินธุประมา, 2559)

อย่างไรก็ตาม ก่อนการถือกำเนิดขึ้นของประวัติศาสตร์โลก วงวิชาการตะวันตกได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา “อารยธรรมตะวันตก” อิทธิพลของแนวคิดการสร้างองค์ความรู้แบบอารยธรรมตะวันตกประวัติศาสตร์ศาสตร์ที่เน้นหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร เมื่อนำมาใช้ในการสร้างอารยธรรมโลก หรือประวัติศาสตร์โลก ส่งผลให้เกิดการละเลยหลักฐานประเภทที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งคัมภีร์ ตำรา โดยค้นหาได้ยกตัวอย่างกรณีงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ของอินเดียที่เคยละเลย “อติหาสะ” ซึ่งถูกนักวิชาการตะวันตกละเลย ทำให้มองว่าบรรดาชนชาติอื่น ๆ เป็นกลุ่มคนที่ด้อยอารยธรรมเพราะไร้ซึ่งประวัติศาสตร์ (ที่เป็นลายลักษณ์อักษร) อันเก่าแก่ (Guha, 2002)

นอกจากการสร้างองค์ความรู้เรื่อง “อารยธรรมโลก” ที่กล่าวมาข้างต้น กระบวนการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์หรืออารยธรรมโลกที่พร่องรอยอิทธิพลของศาสนาเกิดขึ้นก่อนในการสร้างองค์ความรู้เรื่อง “ศาสนาสาทุก” หรือ ศาสนาโลก (universal religions or world religions) แม้ดูเหมือนว่าจะมุ่งเน้นไปที่ “ศาสนา” โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับมิติทางด้านการเมือง แต่จากการศึกษาของโตชิมิตซุ มัสซุซาวะ (Toshimitsu Masuzawa) แสดงให้เห็นว่าการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์โดยพยายามให้มีความเป็นศาสตร์นั้นกลับเต็มไปด้วยอคติที่อยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างทางศาสนา ในอดีตก่อนการพัฒนาการศึกษาด้านนิรุกติศาสตร์ (Philology) อิทธิพลแนวคิดวิวัฒนาการทางสังคมส่งผลต่อการศึกษาศาสนา ทำให้มีการจัดลำดับวิวัฒนาการของศาสนา ประกอบกับองค์ความรู้ที่ถูกสร้างโดยชาวตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์เป็นส่วนใหญ่ ทำให้ศาสนาของโลกตะวันออกอยู่จัดอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่า หรือแม้กระทั่งไม่จัดว่าเป็นศาสนาเพราะไม่เข้ากับองค์ประกอบตามแบบศาสนาคริสต์ (Masuzawa, 2007) ในส่วนนี้จะเห็นว่าอิทธิพลเรื่องศาสนายังคงไม่หมดไปจากวงวิชาการตะวันตก ที่พยายามจะใช้สร้างภาพความเหนือกว่าแม้กระทั่งในมิติทางความเชื่อ

การจัดจำแนกประเภทของศาสนาดังกล่าวข้างต้นได้รับการท้าทายเมื่อการศึกษาทางด้านนิรุกติศาสตร์ก้าวหน้า จนพบว่าต้นตอของบรรดาความเชื่อในโลกตะวันออกที่ถูกจัดว่าด้อยกว่านั้น กลับถือกำเนิดจากกลุ่มตระกูลภาษาเดียวกับชาวตะวันตกคือ ตระกูลภาษาอินโด-ยุโรป (The Indo-European) ต่างจากศาสนาคริสต์ ศาสนายูดาห์ และศาสนาอิสลามที่จัดเป็นศาสนาของอับราฮัม (Abrahamic religions) ซึ่งถือกำเนิดโดยกลุ่มคนที่พูดในตระกูลภาษาเซมิติก (the Semitic) ดังนั้น เมื่อเข้าสู่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งกระแสเหยียดผิวได้กลบทับประเด็นเรื่องศาสนา ทำให้เกิดภาวะสับสนในการศึกษาประวัติศาสตร์สาทุก กล่าวคือ ศาสนาที่แต่เดิมยุโรปยกย่องว่าอยู่บนสุดของวิวัฒนาการทางความเชื่อกลับขัดแย้งกับเรื่องเชื้อชาติ เพราะถือกำเนิดและมีรากฐานมาจากบรรพบุรุษของคนกลุ่มเดียวกับที่ชาวยุโรปรังเกียจนั่นคือ ชาวยิว สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อการศึกษาศาสนาสาทุกที่ต้องพยายามสถาปนาศาสนาของดินแดนเอเชียใต้ทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและ

พระพุทธศาสนาที่ก่อนหน้านี้บรรดาชาติตะวันตกมองว่าเป็นพวกไร้ประวัติศาสตร์และอารยธรรมให้กลายเป็นหนึ่งในศาสนาสากล (Masuzawa, 2007)

นอกจากการรื้อสร้างองค์ความรู้เรื่องศาสนาสากลของโตชิมิตซุแล้ว เมื่อพิจารณาในส่วนขององค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ที่บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ จะพบว่าภายหลังจากที่ความสำคัญของรัฐชาติเริ่มลดลง การศึกษาประวัติศาสตร์ที่เดิมเน้นประวัติศาสตร์ของชาติเริ่มคลี่คลาย ในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา เริ่มมีการศึกษาและสร้างองค์ความรู้เรื่อง “อารยธรรมตะวันตก” (Western Civilization) พบว่าในระยะแรกที่มีการเขียนงานประวัติศาสตร์ตะวันตกหรืออารยธรรมตะวันตกนั้น ไม่เพียงแต่มีการแบ่งระหว่างยุโรปกับดินแดนอื่น ทว่ายังมีการแบ่งแยกระหว่างยุโรปด้วยกันเองในประเด็นเรื่องศาสนา ระหว่างศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกกับศาสนาคริสต์นิกายอีสเทิร์นออร์ทอดอกซ์ หรือ กรีกออร์ทอดอกซ์ (Greek Orthodox) (Stearns, 2008) (Huntington, 1997)

จากการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ “ประวัติศาสตร์โลก” จะพบว่าไม่ได้มีความแตกต่างจากงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติหรือประวัติศาสตร์อื่น ๆ กล่าวคือ มีโครงเรื่อง (plot) ที่เน้นความเหนือกว่า ความเป็นศูนย์กลางของยุโรป และแนวทางประวัติศาสตร์แบบก้าวหน้าอย่างเป็นทางการ (Humphries, 2017) ทำให้ละเลยพลวัตของดินแดนอื่น ๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน จนกระทั่งมีนักวิชาการศึกษาแยกเป็นประเด็นใหม่ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ยุคโบราณตอนปลาย (Late Antiquity) และสถานะศูนย์กลางของกลางกรุงแบกแดด ซึ่งผู้เขียนเห็นประเด็นเรื่องความแตกต่างทางศาสนาแทรกอยู่ในการละเลยประวัติศาสตร์ดังกล่าวในงานเขียนประวัติศาสตร์โลก ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

อย่างไรก็ตาม อาจเกิดข้อโต้แย้งว่าสภาพที่ศาสนาเข้ามามีบทบาทต่อการเมืองระหว่างประเทศหรือองค์ความรู้ประวัติศาสตร์นั้นเพิ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ภายใต้อิทธิพลของการก่อการร้ายและอิทธิพลทางความคิดของชาวมูสลิม ฮันติงตัน แต่หากพิจารณาอย่างรอบครอบจะพบว่า ประเด็นความขัดแย้งระหว่างโลกตะวันตกกับดินแดนอื่น ๆ โดยเฉพาะดินแดนของพวกมุสลิมไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นแทนที่ความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงสงครามเย็น แต่กลับดำรงอยู่ตลอดมาโดยเฉพาะภาพความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์กับมุสลิมตั้งแต่สงครามครูเสด (Huntington, 1997)

ความเป็นชายขอบของประวัติศาสตร์มุสลิมในการศึกษาประวัติศาสตร์โลก

ในส่วนนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอภาพประวัติศาสตร์ที่ขาดหายไปจากองค์ความรู้ประวัติศาสตร์โลก ได้แก่ ประวัติศาสตร์ช่วงปลายยุคโบราณ และ ประวัติศาสตร์ของกรุงแบกแดด ซึ่งเมื่อพิจารณาจะพบว่าศูนย์กลางของดินแดนเหล่านี้ในอดีตทั้งคาบสมุทรอาระเบียและตะวันออกกลางนั้นล้วนแล้วแต่เป็นถิ่นอาศัยของพวกมุสลิมมาตั้งแต่การถือกำเนิดของศาสนาอิสลามในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7

สำหรับประวัติศาสตร์ช่วงปลายยุคโบราณเป็นช่วงเวลาและพื้นที่ที่ถูกละเลยจากการเขียนประวัติศาสตร์โลกกระแสหลัก หมายถึง ช่วงเวลาระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 3-7 ในพื้นที่บริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของทวีป

แอฟริกาและคาบสมุทรอาระเบีย แม้หนังสือประวัติศาสตร์หรืออารยธรรมโลกหลายเล่มที่ได้รับการปรับปรุงแล้วในปัจจุบันแทบไม่พบเรื่องราวของช่วงเวลาและพื้นที่ดังกล่าว จนกระทั่งต้นคริสต์ทศวรรษ 1970 ปีเตอร์ บราวน์ (Peter Brown) ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *The World of Late Antiquity* เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงปลายยุคกลาง นักวิชาการในกลุ่มนี้แม้ว่าจะมีความสนใจแตกต่างกันในพื้นที่ที่ศึกษาและช่วงเวลา แต่สิ่งที่ต่างมีร่วมกันคือ การวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดการล่มสลายของจักรวรรดิโรมันและการเข้าสู่ยุคกลางของประวัติศาสตร์นิพนธ์ประวัติศาสตร์โลกที่ดูเหมือนว่าประวัติศาสตร์ที่เคยรุ่งเรืองในยุคคลาสสิกต้องหยุดชะงักและถดถอย แต่นักประวัติศาสตร์ปลายยุคโบราณกลับมองว่าความรุ่งเรืองในยุคคลาสสิกได้สืบเนื่องในดินแดนที่ครั้งหนึ่งเคยได้รับอิทธิพลคลาสสิกและยังมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องความเชื่อทางศาสนาและด้านเศรษฐกิจ (Humphries, 2017)

ความขัดแย้งระหว่างจักรวรรดิไบแซนไทน์กับจักรวรรดิเปอร์เซีย ให้การสนับสนุนอาณาจักรฮิมยา (Himyar kingdom) และ อาณาจักรอักซุม (Axum kingdom) ที่ต่างก็ตั้งอยู่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญในทะเลแดง ซึ่งเป็นเส้นทางเดินเรือไปเข้าไปยังคาบสมุทรอาระเบียตอนในและตอนเหนือของทวีปแอฟริกา (บริเวณนี้ในปัจจุบันสามารถเดินทางเข้าสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนผ่านของสุเอซ) การมีอำนาจเหนือดินแดนบริเวณนี้ทำให้สามารถควบคุมผลประโยชน์ทางการค้ามูลค่ามหาศาลได้ ทำให้จักรวรรดิมหาอำนาจทั้งไบแซนไทน์และเปอร์เซียต่างเข้ามาแทรกแซงโดยใช้อำนาจเรื่องศาสนา ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่โรมันตะวันตก (หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ยุโรปตะวันตกในปัจจุบัน) มีสภาพที่ค่อนข้างล้าหลังปิดตัวเองจากโลกภายนอก จนกระทั่งถึงช่วงเวลาที่ศาสนาอิสลามถือกำเนิดขึ้นและเริ่มแพร่ขยายอำนาจไปทั่วคาบสมุทรอาระเบียและตอนเหนือของแอฟริกา (Bowersock, 2012)

ท่ามกลางสภาวะที่ดูเหมือนหยุดนิ่งของยุคกลางในยุโรป พื้นที่ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นชายขอบของจักรวรรดิโรมันกลับมีพลวัตอย่างสูง จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าดินแดนบริเวณดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นชุมทางการค้าที่สำคัญของโลกบริเวณคาบสมุทรอาระเบีย จนส่งผลให้เกิดสงครามตัวแทนระหว่างจักรวรรดิใหญ่อย่างจักรวรรดิไบแซนไทน์และจักรวรรดิเปอร์เซีย แต่ยังเป็นถิ่นกำเนิดศาสนาใหม่ที่จะแพร่หลายไปทั่วโลกอย่างศาสนาอิสลาม ทว่าพื้นที่ในเนื้อหาประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลกกลับให้สัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับพิวทัลในยุโรปตะวันตกที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจจักรวรรดิโรมันอันยิ่งใหญ่ที่นักวิชาการตะวันตกยกย่อง

แบกแดดเป็นอีกหนึ่งเมืองศูนย์กลางสำคัญที่ถูกทำให้กลายเป็นชายขอบ ดังจะเห็นได้จากโลกวิชาการภาษาอังกฤษละเลยเรื่องราวของดินแดนแห่งนี้ กระทั่งการตีพิมพ์หนังสือ *Baghdad: City of Peace, City of Blood* ของจัสติน มารอสซี (Justin Marozzi) (Marozzi, J., 2014). ใน ค.ศ. 2014 นับเป็นเวลากว่า 80 ปี ที่โลกวิชาการอังกฤษห่างหายจากการศึกษาเรื่องราวของกรุงแบกแดด (Sattin, 2014) ซึ่งในช่วงเวลาหนึ่งเคยมีสถานะเป็นศูนย์กลางการค้าของโลก หากพิจารณาจากหลักฐานบันทึกร่วมสมัย ทว่าแบกแดดกลับถูกทำให้กลายเป็นชายขอบในความรับรู้ของโลกปัจจุบัน เนื้อหาในหนังสือประวัติศาสตร์สากลหรืออารยธรรมโลกก็อุทิศ

ให้กับเรื่องราวของกรุงแบกแดดไม่มากนัก โดยความสัมพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ดังภาพด้านล่าง

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างจักรวรรดิและอาณาจักรในบริเวณคาบสมุทรอาระเบีย
ที่มา : ปรับปรุงโดยผู้เขียน

บทสรุป

เมื่อพิจารณาจากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่ากระบวนการสร้างองค์ความรู้ “ประวัติศาสตร์โลก” เป็นผลมาจากความพยายามของนักวิชาการตะวันตกที่จะทำความเข้าใจและเพื่อครอบครองและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของดินแดนที่ตนเองเข้าไปยึดครอง ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางการเมือง แต่การสร้างองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์นั้น กลับมีความพยายามแยกแยะและปรากฏร่องรอยของอคติทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งที่องค์ความรู้เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นในโลกคริสต์ศตวรรษที่ 20 และ 21 ซึ่งอ้างว่าศาสนาได้หมดมนต์ขลังไปจากโลกและเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่เมื่อพิจารณากระบวนการสร้างความรู้เกี่ยวกับโลกที่ชาวยุโรปผู้สร้างยึดถือตัวเองเป็นศูนย์กลางกลับสะท้อนให้เห็นว่า อิทธิพลของศาสนาต่อการเมืองระหว่างประเทศไม่เคยหมดไปอย่างแท้จริง ทว่ายังแฝงฝังอยู่ในมโนทัศน์ของชาวตะวันตกและถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็น “ความจริง” ในความรู้โดยทั่วไป ซึ่งเป็นสิ่งที่บทความนี้พยายามจะเปิดเผยให้เห็นว่าอิทธิพลของศาสนาต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือระหว่างประเทศยังคงดำรงอยู่ เพียงแต่กลายสถานะจากการทำสงครามรบพุ่งหรือการเบียดเบียนศาสนาเหมือนก่อนหน้าสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียไปเป็นการครอบงำทางความคิดผ่านเนื้อหาประวัติศาสตร์หรืออารยธรรมโลกและศาสนาสากลที่ลดทอนความสำคัญดินแดนที่เคยรุ่งเรืองแต่ปัจจุบันอยู่ในความครอบครองของโลกมุสลิม พร้อมทั้งยกย่องความเชื่อที่ครั้งหนึ่งเคยถูกมองว่าป่าเถื่อนให้มีสถานะเป็นศาสนาสากลเทียบเท่าศาสนาคริสต์ที่ชาวยุโรปนับถือ

เอกสารอ้างอิง

- ธนศ วงศ์ยานนาวา. (2562). *ว่าด้วยเอกเทวนิยม*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- วัชร สันธุประมา. (2559). “พัฒนาการของมโนทัศน์ ‘ประวัติศาสตร์โลก’ ในโลกตะวันตก”. *วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์*, 3 (1), 79–137.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2564). “ก้าวข้ามกับดักความเชื่อคู่ตรงข้ามในสังคมไทย”. ใน *ก้าวข้ามวาทกรรมสู่พื้นที่ความรู้: จุดตัดของข้อถกเถียงทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ศยามปัญญา.
- Alrababa’h, A., Marble, W., Mousa, S., & Siegel, A. A. (2021). “Can Exposure to Celebrities Reduce Prejudice? The Effect of Mohamed Salah on Islamophobic Behaviors and Attitudes”. *American Political Science Review*, 1–18.
- Bowersock, G. W. (2012). *Empires in Collision in Late Antiquity*. Massachusetts: Brandeis University Press.
- Crockett, C. (2018). “What is Postsecularism?”. *American Book Review*, 39 (5), 6–14.
- Guha, R. (2002). *History at the Limit of World-History*. New York: Columbia University Press.
- Humphries, M. (2017). “Late Antiquity and World History Challenging Conventional Narratives and Analyses”. *Studies in Late Antiquity*, 1 (1), 8–37.
- Huntington, S. P. (1997). “The Clash of Civilization?” In *“The Clash of Civilization?”: Asian Responses* (pp. 1–37). Dhaka: The University Press Limited.
- Marozzi, J. (2014). *Baghdad: City of Peace, City of Blood : A History in Thirteen Centuries*. Boston: Da Capo Press.
- Masuzawa, T. (2007). *The Invention of World Religions*. Chicago, Ill: University of Chicago Press.
- May, S., Wilson, E. K., Baumgart-Ochse, C., & Sheikh, F. (2014). “The Religious as Political and the Political as Religious: Globalisation, Post-Secularism and the Shifting Boundaries of the Sacred”. *Politics, Religion & Ideology*, 15 (3), 331–346.
- Sachsenmaier, D. (2015). “The Evolution of World Histories”. In D. Christian (Ed.), *The Cambridge World History: Volume 1: Introducing World History, to 10,000 BCE* (pp. 56–83). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sattin, A. (2014). “Baghdad: City of Peace, City of Blood – ‘sublime beauty, unimaginable horror’”. *The Observer*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2014/jun/15/baghdad-city-of-peace-blood-review-justin-marozzi-sublime-horror>.

Schwarz, T., & Lynch, C. (2016). "Religion in International Relations". *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. World Politics Online Publication Date: Nov. 2016 DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.122

Stavrianos, L. (1990). *A Global History: From Prehistory to the 21st Century*. New Jersey: Prentice-Hall.

Stearns, P. N. (2003). *Western Civilization in World History*. New York: Routledge.

Tambiah, S. T. (1990). *Magic, science, religion, and the scope of rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.

วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3) : พฤษภาคม-มิถุนายน 2565.

Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3) : May-June 2022. ISSN: 2774-0374

Website: <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/IARJ/index> ; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.37>

---

[292]

Citation:

พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร และ ปนัดดา พานิชยพันธ์. (2565). อิทธิพลของ “ศาสนา” ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ “อารยธรรมโลก”. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (3), 279-292.
Petchvichit, P., & Panitchayapan, P. (2022). The Influence of Religion in the Historiography of “World Civilization”. Interdisciplinary Academic and Research Journal, 2 (3), 279-292; DOI: <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.37>